

Larsolov Olsson

Vilken väg för Kuba?

Ur *Internationalen* 7/8 2020

Alla fotografier är tagna av fotografen Ronny Waltersson (se sid 9 nedan), utom det allra sista, som är artikelförfattarens.

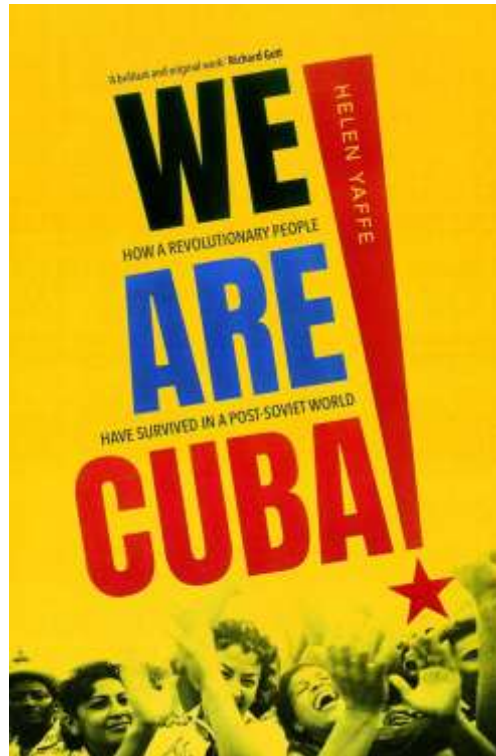
Kuba skulle inte överleva ett halvår efter att Sovjet rasade samman, trodde experterna i väst. Ekonomin har trots tuffa förutsättningar överlevt och utvecklats. Hur har det lyckats? Och hur ska landet klara framtidens utmaningar?

I en ny bok får vi en uppdatering av 60 års ständig balansgång på gränsen mot avgrunden, mot fattigdom och kolonialt beroende. Hur mycket marknad klarar planekonomin? Både framsteg och motgångar visar Helen Yaffe i boken *We Are Cuba* (Yale, 2020).

Det har mest talats om diktatur när det gäller Kuba. Alla maktcentra i väst väntar bara på att det socialistiska experimentet ska braka samman. Yaffe koncentrerar sig ändå på att ge en beskrivning av en relativt positiv utveckling.

Helen Yaffe är ekonomihistoriker med intresse för bland annat biomedicin och särskilt kubansk vardag efter många besök i landet. Hon är verksam vid Glasgow University och London School of Economics. Hon redogör i positiva ordalag för framsteg som Kuba har gjort sedan revolutionen 1959. Planekonomin bidrar

förmodligen till att det är rätt behandligt för en betraktare att greppa landets utveckling. I det avseendet är jämförelsen med Sverige – båda länder har kring 10 miljoner invånare – rätt slående. Att ta ett helhetsgrepp över den anarkiska marknadsekonomin i ett land som Sverige är mycket svårare.

Men det har också funnits motgångar och svåra krisperioder. Politiken har ändrat riktning åtminstone åtta gånger, räknar Helen Yaffe det till. Landets kanske största problem är beroendet av import av matvaror. Kuba ett jordbruksland som importerar 70 procent av livsmedlen. Krisen när Kuba förlorade subventionerade leveranser från det nyliberala Östeuropa efter 1992 var djup, men kanske präglas dagens Kuba ändå mest av finanskrisen 2008, samt USA:s upptrappade blockad. Och snart drabbar efterdyningarna av Covid-19-krisen.

Det som på Kuba kommit att kallas den ”speciella perioden”, det vill säga åren efter 1992 då Sovjetunionen gått över till kapitalism, har enligt Yaffe inneburit stora utmaningar för Kuba. När stödet drastiskt drogs ner drabbades landet hårt. Det gick inte längre att exportera socker.

Men Helen Yaffe menar att man delvis var beredd och redan då fanns lovande försök med ersättningsproduktion. Ett program för elektrifiering av avlägsna delar av landet lanserades. En inhemsk industri för solpaneler grundades redan från mitten av 1990-talet. Ännu idag är Kuba dock beroende av oljeimport, men en relativt stor och ökande andel energi kommer från icke-fossila källor.

USA:s handelsblockad sedan flera årtionden – med utpressning av dess lydriken som är Kubas grannländer – har tvingat Kuba att hitta andra vägar för att dels exportera sina produkter, dels komma åt sådant som inte växer eller tillverkas i landet. Det har inte sällan inneburit avtal mellan statliga kubanska företag och privata intressen i den kapitalistiska världen.

Krisen i den västliga finansbranschen 2008 påverkade Kuba mycket. Det betydde att importvarorna blev dyrare och inkomsterna som kom främst från nicklexport och turism minskade. Samtidigt har ledarna drömt om att utveckla många delar av samhället och strävt efter en 5 procentig tillväxt, som dock hittills aldrig infriats. Hälften av allt brukbart land låg i träda efter att sockerexporten rasat. För att råda bot mot det experimenterade man med att låna ut gratis mark till hugada, och sedan centralt köpa upp en del av skörden. Vissa observationer tyder på att detta program inte haft särskilt stor effekt, i alla fall inte ännu.

Kring 2010 var över 300 000 av en arbetsstyrka på ca. 4 miljoner aktiva i den icke-statliga sektorn. Där fanns de som hyr ut boende, servicearbetare och småhandlare. Vid den tiden återinfördes möjligheten att privat handla med sin bostad. Samtidigt identifierades 1 miljon arbetare som överflödiga på de jobb de då hade och därför drev staten och fackföreningarna på för att finna alternativa jobb. Sedan dess har ett försök med kooperativ startats och ickestatliga jobb blivit vanligare. Den sektorn kan tillsammans med illegalt sysselsätta uppgå till en miljon personer idag.

Men hela tiden har ägandet av produktionsmedlen legat hos staten och tendenser till privat berikande följts upp och motarbetats. Ramarna för samhällets ekonomi och sociala utveckling sätts fortsatt av planen. Affärer med utländska bolag blir allt viktigare, men sköts under sträng statlig kontroll.

Kuba har utvecklat en nisch som världens stormakt i medicin. 600 000 doktorer och sjuksköterskor har arbetat i över 100 länder. I vår har Kuba skickat grupper av specialister för att hjälpa till med effekterna av covid-19 i ett 40-tal länder, bland annat Italien.¹ Yaffe förklarar de internationella insatserna med att den kubanska synen på sjukvård diametralt skiljer sig från den västliga, marknads-mässiga synen.

Före revolutionen 1959 var sjukvården dyr och därmed knappast tillgänglig alls för de fattiga. Sedan dess har det breda hälsoarbetet varit prioriterat. Hälsa och välbefinnande ska erbjudas alla utan att det kostar något. Det är gratis att gå vårdutbildningar. Villkoren är att man ska tjäna vanligt folk och gärna på landsbygden. Tanken är att läkarna ska dela livet med befolkningen och bidra till folkhälsan. Studenter rekryteras gärna bland dem som har enkel bakgrund, sådana som vet vad det vill säga att leva under fattiga och utsatta förhållanden. På samma sätt har tusentals studenter från många fattiga länder fått utbildning i Kuba.

Helen Yaffe menar att i Kuba är vård inte en exklusiv och dyrköpt verksamhet som här i det kapitalistiska väst, utan något som alla ska ha tillgång till. Hellre en förstående personal än dyra apparater och extremt sofistikerade vårdinsatser. Resultaten visar på stora framsteg, bland annat i livslängd och barnadödlighet, inte minst i jämförelse med grannlandet Haiti. Planekonomin är en del av förklaringen till den framstående forskningen om och produktion av mediciner mot cancer och tropiska epidemier.

Sjukvårdsexporten är samtidigt en viktig inkomstkälla för Kuba. Avtalat bistånd tar man betalt för men inte för katastrofbidragen. Inkomsten uppges ha varit cirka 60 miljarder kr under 2018. Det var dubbelt så mycket som turismen inbringade. Länge fanns ett avtal om ”olja mot doktor” mellan Venezuela och Kuba. Det hjälpte båda. Idag importeras mindre mängd olja från Venezuela och det finns färre kubanska läkare i avlägsna och otillgängliga delar av Venezuela. Likaså har kubanska läkare skickats hem från Brasiliens djungel.

---

¹ Yaffe, Helen, *The World Rediscovered Cuban Medical Internationalism*, artikel i *Le Monde Diplomatique* bygger på boken, [March 2020](#).

Kuba har ledartröjan för en biologisk ödmjuk hantering av natur och hav, inte minst i det naturrika och känsliga Karibiska havet. Kuba har motsatt sig export av västerländskt resursslöseri och efterfrågat en annan utvecklingsmodell för tredje världen. Det räknas till de artrikaste och mest hållbara länderna. Delvis har miljöanpassningen inlemmats i den centrala planen. Vidare har Kuba inlett ett ambitiöst program för att motverka effekterna av klimatförändringarna. Mer än två procent av landytan riskerar att gå förlorad.

De senaste åren, samtidigt med att Kuba bytt till ett nytt yngre ledarskap, har man strävat efter att öka den ekonomiska effektiviteten och kraftigt öka tillväxten. I genomsnitt var tillväxten 2,3 procent mellan 2009 och 2015, men det var ett litet minus 2016, då orkanen Irma härjade och USA skruvade åt blockaden. Dessutom har krisande Venezuela levererat mindre olja.

De ekonomiska riskerna diskuteras och det har bildats olika åsiktsläger inom tongivande kretsar med olika mening om vilken väg landet ska gå. Leder utvecklingen till större ojämlikhet, förlorat fokus på mänsklig omtanke och ökat beroende av utländska bolag? Vissa inflytelserika rådgivare driver att gå med i Inter-

nationella valutafonden och Världsbanken, medan andra kontrar med att det direkt skulle leda till att dessa USA-dominerade institutioner ställde ödesdigra krav på Kuba.

Diskussionerna om plan eller marknad på Kuba har förts länge. Den franska Kuba-kännaren Janette Habel skrev redan 1989 i sin bok *Ruptures à Cuba* ("Brytningar på Kuba") att en viss kontrollerad småskalig marknad behövdes. Trots riskerna såg hon det som ett överlevnadsvillkor för kubanska revolutionen. Artiklar av Habel med samma tema publicerades på svenska i tidskriften *Fjärde Internationalen* 3/91.²

Marknad hänger samman med luredrejeri och korrupktion, men det fanns redan på Kuba, menade Janette Habel. Det insåg ledarskapet, inte minst Fidel Castro. Men hon menade att det inte skulle vara någon generell privatisering. Kollektivjordbruken fungerade bra, enligt henne. I en artikel i tidskriften *IdeAs* november 2017 tycks Habel dock ha reviderat synen på Kuba. Hon betonar militärens roll och tycks förorda ännu mer marknad.

Helen Yaffe menar att det idag finns en stor medvetenhet om vilken balansgång det är med att släppa in ett visst mått av marknad. Den icke-statliga sektorn är periodvis mer eller mindre omhulad av staten som en arbetskraftsregulator och som ett sätt att öka tillväxten. Småbutiker och servicebranschen har växt och företagen blir därmed en påtryckargrupp. Men de har ingen fullständig ekonomisk självständighet gentemot staten.

² Se [Växande kritik inför partikongressen på Kuba](#).

Yaffe menar dock att de stora utmaningarna gäller statens försök att bilda ekonomiskt samarbete med utländska storbolag och att få in utländsk valuta, lån och därmed minska utlandsskulden. Kuba budgeterade med ett underskott på cirka två miljarder kr 2019. De betalar av på skulder till Kina, Mexiko och Ryssland, men har fått skulderna delvis avskrivna.

Även en handfull svenska företag finns på Kuba. Sverige exporterade för 485 miljoner kr och importerade för 35 miljoner kr 2018.

Yaffe menar emellertid att även om det är riskabelt att som man gjort sig i lag med kolosser som Google för att bygga ut ett 3G-nät, är den ökande ojämlikheten i samhället en större fara. Icke-statliga jobb kan ge 10–15 gånger mer i lön än statliga. Statsanställda tjänar cirka 150–375 kronor per månad. Lönespridningen har ökat, så att anställda med speciell kompetens får högre lön. Sommaren 2019 höjdes löner och pensioner för cirka tre miljoner kubaner, vilket kan ses som ett försök att dämpa det större intresset för icke-statlig sysselsättning.

De ökade statsutgifterna riskerar att späda på inflationen och utlandsskulden, samtidigt som skatter och avgifter för privata sektorn inte höjts. Därför kombinerar lönehöjningarna med priskontroll och ökade ansträngningar att göra affärer över gränserna.

Ojämlikheten ökar också av att det finns dubbla valutor – kubanska peso (CUP) är för inhemskt bruk och den växlingsbara valutan (CUC) för turister och andra intressen. Den senare är värd 27 gånger så mycket som CUP. Sedan 2013 har Kuba försökt ena valutorna men inte lyckats.

USA har en lång historia av att motarbeta den kubanska revolutionen, inte bara genom handelsblockad, utan även via mordförsök och stöd till tvivelaktiga exilkubanska grupper. Under Trumps presidentskap är vågen av antikubansk aktivitet tillbaka på en intensiv nivå efter en viss upptining under Obamas senare period.

USA:s styrande har skruvat upp sanktionerna och jagar sedan våren 2019 bolag som har det minsta med Kuba att göra enligt en tidigare vilande 25-årig lag. Både Kanada och EU har betecknat USA:s blockadsträvanden som illegala enligt internationell rätt. Men eftersom Kuba står för bara någon promille av EU:s samlade export undviker länderna och företagen att ta strid mot USA, annat än i ord. USA:s offensiv har gjort Kubas strävanden att öka den internationella handeln och finansieringen svårare.

Janette Habel var i sin bok 1989 kritisk mot demokratiska brister i Kuba. Hon pekade på att det saknades pluralism i de institutionella strukturerna, respekt för olika tankesätt, ansvarutkrävande av ledare och makt för folkliga organ. Hon varnade för en byråkratisering som kunde ödelägga revolutionens framsteg.

Helen Yaffe tycks ta något lättare på demokratiproblemet. Eller ska vi säga att för henne är det en statistisk fråga? Även om det tog 14 år mellan femte partikongressen år 1997 och den sjätte år 2011 beskriver hon med imponerande stora siffror de landsomfattande förberedande diskussionerna. Nio av landets elva

miljoner invånare sägs ha varit med på något av de hundratusentals möten som diskuterade prioriteringar för framtiden. Även till sjunde kongressen 2016 anger Yaffe ett stort deltagande i diskussionerna. Det visar i alla fall att kubanerna stöttar sitt land och dess politik i stora drag. Yaffe refererar ledares kongresstal som visar att de är medvetna om riskerna med marknadisering. Sjunde kongressen ville också klart skilja på partiet och statsledningen. Yaffe tar dock inte upp demokratifrågor i relation till parlamentet eller regeringen. Vi vet inte heller hur de många gräsrotsdiskussionerna går till, men att en rad reaktioner och förslag bärs fram till kongresserna.

Den nya konstitutionen från 2019 slår fast att Kuba ska förbli en planekonomi, ledas av kommunistpartiet, ha statligt ägande och inte tillåta exploatering och utsugning. Den sociala välfärden ska fortsätta att vara gratis. Miljö- och klimat-anpassningen är en del av konstitutionen. Internationellt gäller antiimperialism, proletär internationalism och solidaritet och nationellt självbestämmande. Kuba är ett av världens länder med mest ambitiös diplomati, med 184 ambassader, som ett slags skyddsnät mot att isoleras av USA-blockaden.

Sammanfattningsvis är Helen Yaffes analys att Kuba behåller sin inriktning ännu 60 år efter revolutionen, men att dragkampen kring ekonomin ökar. Hon ger en ambitiös och överraskande färsk beskrivning av Kubas situation just nu. Med tillgängliga ekonomiska uppgifter och intervjuer med en lång rad inflytelserika personer nära makten tecknas bilden av ett ständigt utmanat land. Yaffe ger bilden av ett folk som sluter upp kring det relativt sett människovänliga samhälls-

bygget. Det har dock inte varit hennes främsta ärende att granska det demokratiska underskottet.

Fotografen

Ronny Waltersson reste till Kuba i januari 2020. "Få platser jag besökt har väckt så starka känslor som Kuba. En spännande blandning av Spanien, Amerika och Karibien! Det härliga myllret av människor – fantastiskt!"

För mer info:

www.ronnywaltersson.fotosidan.se

facebook:

fotograf ronny waltersson

Kuba och coronakrisen T o m 6 augusti har Kuba haft 88 döda av 2 775 bekräftade fall av covid-19-sjuka bland 11 miljoner (enligt Johns Hopkins University). Trots stor sjukvårdspersonal försvåras arbetet av bristen på materiel. Redan före det första fallet var därför primärvården ute och knackade dörr för att se till så att ingen skulle drabbas oupptäckt, rapporteras i *New Scientist* 3 juli. Kubanska läkarteam har fått tack för hjälp i bland annat Italien, Andorra och karibiska grannöar. Den kraftigt minskade turismen och en fördjupad kris har ställt dagens Kuba inför stora prövningar.

Lästips – om dagens Kuba

[Proletären om Kuba 2010 - 2016.](#)

[Vänsterpress om Kuba/USA – december 2014.](#) Diplomatiska förbindelser upprättas mellan Kuba och USA. Kubaner frisläpps ur amerikanskt fängelse.

[Vänsterpress om Kuba/USA – januari 2015.](#)

[Vänsterpress om Kuba – våren 2016.](#) Om Obamas Kuba-besök m m

Benny Andersson: [Resebrev från Kuba hösten 2018](#)

Anna Artén: [Kuba och socialismens framtid](#) (2017)

Zoltan Tiroler: [Vart går Kuba?](#) (2019)

Peter Widén: [Kommer kapitalismen att återupprättas?](#) (2016)

Historisk Trotskij-konferens i Kuba våren 2019

[Trotskij-konferens i Kuba](#), bl a intervjuer

Paul Le Blanc: [Trotskij på Kuba](#), bl a en rapport om själva konferensen och författarens egen föreläsning på densamma.

[Om Trotskij-konferensen i Havanna \(i maj 2019\)](#), artiklar ur internationell vänsterpress

Bokhandel i Havanna. Lite av varje finns att läsa – även Trotskij (Foto: Larsolov Olsson)